

Vipavska dolina

Legra

- Vipavska dolina leži med visokima planotama Trnovski gozd in Nanos na severu ter nizko planoto Kras na jugu. Na vzhodu meji na Pivško podolje, na severozahodu pa na Kamberško in Banjišče. Razteza se od vzhoda proti zahodu: od povirja potoka Močilnika pod Razdrtim do Goriške ravnine ob državni meji z Italijo meri približno 40 km.
- Glavne značilnosti pokrajine so prevlada fliša, submediteransko podnebje, ki omogoča posebne kulturne in zgodnje pridelke, in razraščanje novih dejavnosti zaradi prometno prehodne obmejne lege.

Kamnine in površje

Fliš iz drobnoplastovitega laporja in peščenjakov ponekod prekinjajo odpornejši vložki apnenca, ki sestavlja različno obsežne pregibe, terase in druge površinske oblike. Med kamninami prevladujejo flišni laporji in peščenjaki ter navezani kvartarni nanosi.

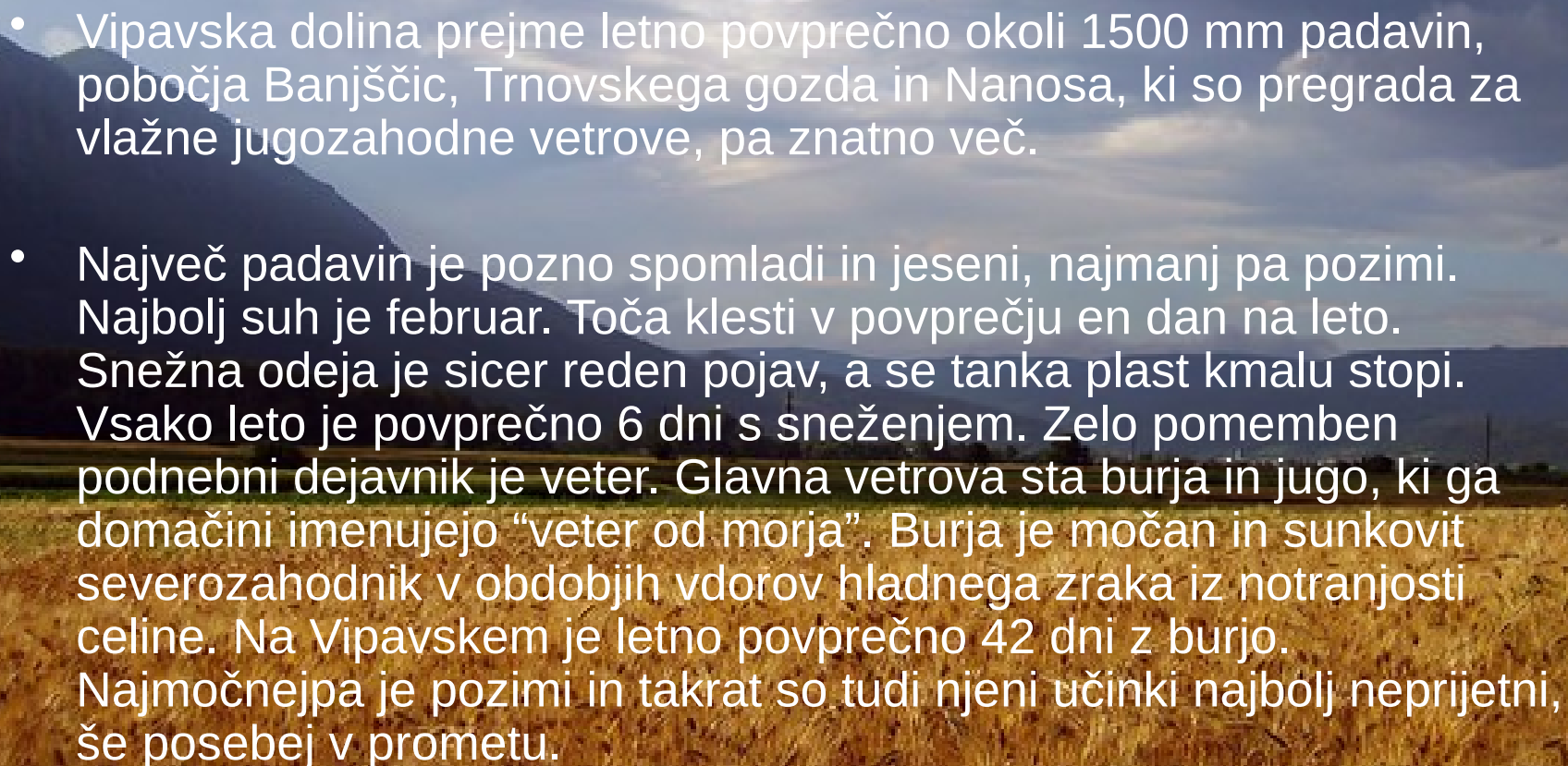
Vipavska dolina na zahodu preide v Goriško ravan, ki se močno razlikuje od flišne okolice. Reka Soča tu priteče iz gorskega sveta na ravnino in prečka okoli 10 km širok pas fliša, v katerem je vrazala prostorno dolino in jo zapolnila z večinoma apnenčevim prodom.

Vode

- Vipavska dolina je prepredena s številnimi večjimi in manjšimi vodotoki, ki so zarežani v neprepustno flišno podlago. Največ vode prihaja na dan v kraških izvirih ob vznožju Trnovskega gozda in Nanosa ter ob stiku med apnencem in flišem na severnem obrobju dolinskega dna, kjer izvirajo Vipava, Hubelj in Lijak, največji vodotoki pokrajine, ki so odločilno izoblikovali današnje površje.
- Naravnih jezer z izjemo jezerca nad Vitovljami ni. Na potoku Vogršček pa je velik vodni zadrževalnik.

Podnebje

- Vipavska dolina je najbolj v kraško notranjost segajoč “zaliv” sredozemskih podnebnih vplivov. Sredozemske podnebne poteze odsevajo v značilnih temperaturnih nihanjih, množini in razporeditvi padavin v vetrovnih razmerah.
- Poletja so zmerno vroča s povprečno julijsko temperaturo 20,9 stopinj celzija. Pozimi je čutiti močan vpliv mrzlih celinskih zračnih gmot, tako da so dolgoletni januarski povprečki komaj 2,9 stopinje celzija. Temperature se v smeri proti zahodu zaradi manj izrazite burje nekoliko zvišajo.

-
- Vipavska dolina prejme letno povprečno okoli 1500 mm padavin, pobočja Banjščic, Trnovskega gozda in Nanosa, ki so pregrada za vlažne jugozahodne vetrove, pa znatno več.
 - Največ padavin je pozno spomladi in jeseni, najmanj pa pozimi. Najbolj suh je februar. Toča klesti v povprečju en dan na leto. Snežna odeja je sicer reden pojav, a se tanka plast kmalu stopi. Vsako leto je povprečno 6 dni s sneženjem. Zelo pomemben podnebni dejavnik je veter. Glavna vetrova sta burja in jugo, ki ga domačini imenujejo “veter od morja”. Burja je močan in sunkovit severozahodnik v obdobjih vdorov hladnega zraka iz notranjosti celine. Na Vipavskem je letno povprečno 42 dni z burjo. Najmočnejša je pozimi in takrat so tudi njeni učinki najbolj neprijetni, še posebej v prometu.

Prst in rastje

- Burja med drugim mehansko obremenjuje predvsem visoko, izpostavljeno rastje. Zato so drevesne krošnje obrnjene v smeri vetra, debla pa upognjena. Na flišu so se razvile rodovitne rjave prsti, na položnejših pobočjih in na vznožjih gričev parapodzoli.
- V že dolgo intenzivno obdelani in gosto poseljeni Vipavski dolini je prvotno rastje močno spremenjeno. Naravno je ohranjeno le še ponekod v odmaknjenih, težje dostopnih obrobni delih doline.
- Na začetku stoletja je gozd pokrival le petino površja, zaradi zaraščanja pašnikov pa danes pokriva tretjino ozemlja. Najpomembnejše drevo je hrast, ki porašča dobre tri četrtine gozdnih zemljišč.

Prebivalstvo in naselja

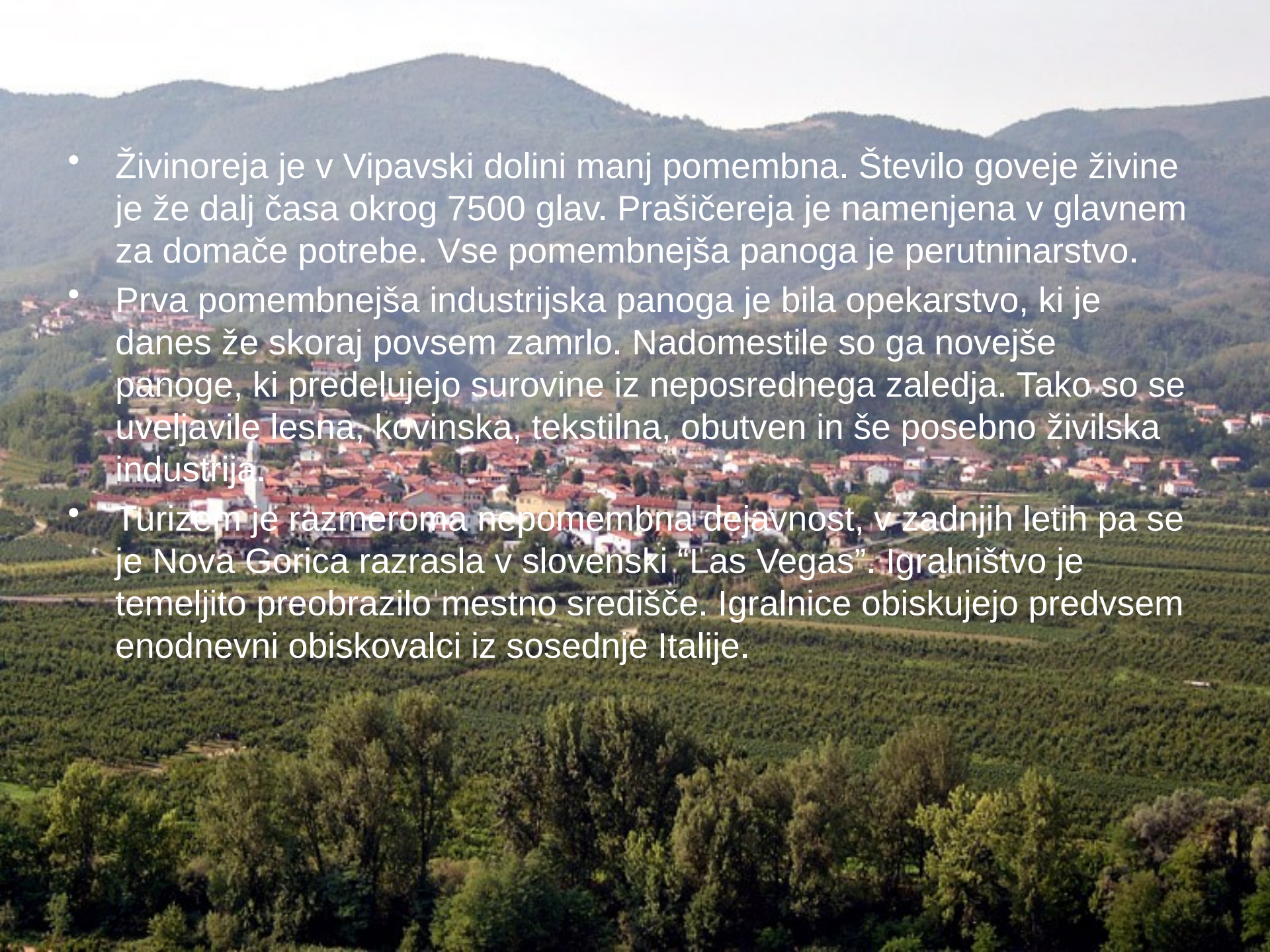
- Po prvem popisu leta 1869 je v Vipavski dolini živel 38 757 ljudi. Število je naraščalo do 1. svetovne vojne, po priključitvi k Italiji pa je začelo nazadovati.
- Vipavska dolina je danes gosto poseljena, leta 1991 je bila povprečna gostota 166 ljudi na kvadratni kilometer. Najgosteje sta poseljeni Goriška ravnina in spodnji del Vipavske doline, kjer živi 300 ljudi na kvadratni kilometer.
- Še leta 1961 je bilo največ aktivnega prebivalstva Vipavske doline zaposlenega v kmetijstvu (33%). Že leta 1991 pa jih je bilo le še 6%. Naselja so za naše ratmere precej velika, le Nova Gorica ima več kot 10.000 prebivalcev, v njej pa živi skoraj četrtnina vsega prebivalstva. Večji kraji dokaj hitro rastejo, za odročna podeželska naselja pa značilno odseljevanje.

- Nova Gorica je največje in najpomembnejše naselje v Vipavski dolini, čeprav najmlajše. Nastalo je po razmejitvi med Italijo in bivšo Jugoslavijo leta 1947. Z novo mejo, ki je Goriško ravnino presekala na dva dela je stara Gorica pripadla Italiji, medtem ko sta na slovenski strani ostali samo goriški predmestji Solkan in Šempeter.
- Nova Gorica je upravno, gospodarsko, šolsko in kulturno središče Vipavske doline, Goriških Brd, spodnjega Posočja in severozahodnega dela Krasa.
- Šempeter pri Gorici je drugo največje in drugo najpomembnejše zaposlitveno središče na Goriškem.
- Za središče Vipavske doline velja Ajdovščina. Rimsko naselje Castra je nastalo ob rimski cesti že pred rimsko dobo.
- Središče zgornjega dela Vipavske doline je Vipava, ki jo zaradi lege ob več krakih istoimenske reke imenujemo tudi “slovenske Benetke”.

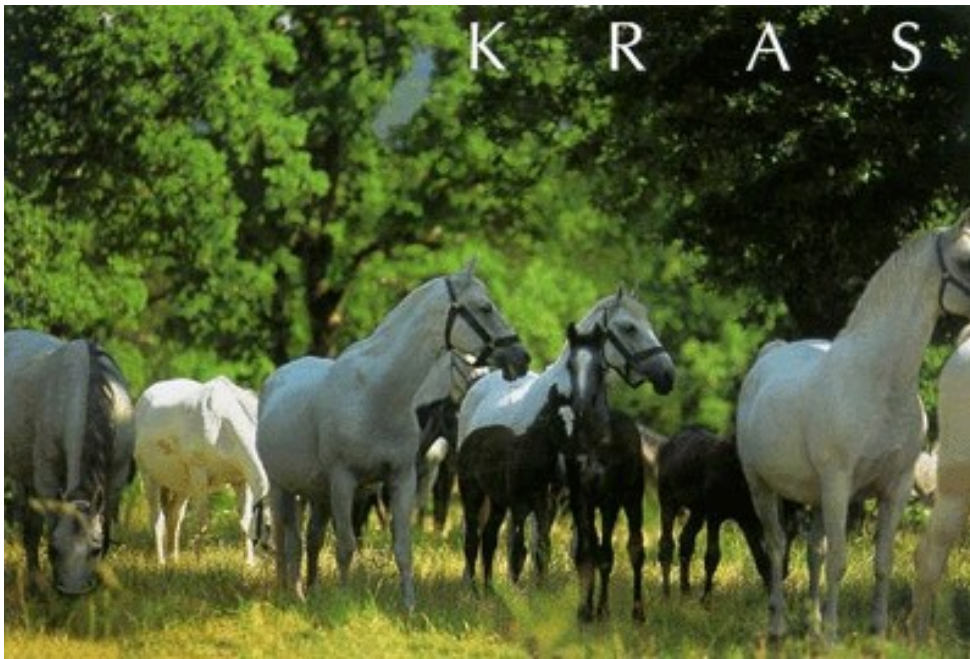

Gospodarstvo

- Vipavska dolina je tradicionalno kmetijska pokrajina. Svojevrsne spremembe rabe tal je Vipavska dolina doživela z melioracijami (posegi za izboljšanje kakovosti kmetijskih zemljišč)
- Poleg zgraditve obsežnih osuševalnih sistemov je zaradi poletne sušnosti predvideno tudi namakanje, predvsem z vodo iz vodnih zadrževalnikov. Glavna kmetijska in tudi sicer pomembna gospodarska panoga je poleg sadjarstva predvsem vinogradništvo. Vipavska dolina je marsikomu sinonim za dobro kapljico, saj slovi po številnih vrhunskih vinih, kot so rebula, merlot, barbera, rose itd. Vinogradi so značilni za celotno območje Vipavske doline, njihov delež pa je največji v Vipavskih brdih, kjer pridelujejo visoko kakovostna bela vina.

-
- An aerial photograph of a village nestled in a valley. The foreground is dominated by a dense forest of tall, thin trees. In the middle ground, a cluster of buildings with red-tiled roofs is visible, surrounded by green fields. In the background, rolling hills and mountains are visible under a clear sky.
- Živinoreja je v Vipavski dolini manj pomembna. Število goveje živine je že dalj časa okrog 7500 glav. Prašičereja je namenjena v glavnem za domače potrebe. Vse pomembnejša panoga je perutninarstvo.
 - Prva pomembnejša industrijska panoga je bila opekarstvo, ki je danes že skoraj povsem zamrlo. Nadomestile so ga novejša panoga, ki predelujejo surovine iz neposrednega zaledja. Tako so se uveljavile lesna, kovinska, tekstilna, obutven in še posebno živilska industrija.
 - Turizem je razmeroma nepomembna dejavnost, v zadnjih letih pa se je Nova Gorica razrasla v slovenski "Las Vegas". Igralništvo je temeljito preobrazilo mestno središče. Igralnice obiskujejo predvsem enodnevni obiskovalci iz sosednje Italije.

K R A S

Legra

- Kras, obsežna apneniška planota v jugozahodnem delu Sloveniji, je severozahodni del dinarskega krasa. Dobro se loči od sosledstva, saj se strmo dviguje nad sosednje, pretežno flišne pokrajine. Onstran državne meje se nadaljuje na italijansko stran. Je izrazito obmejna pokrajina, kar se kaže v številnih značilnostih. Leži v bližini morja, vendar jo njegovi vlažilni vplivi težko dosejajo. Na severu so blizu visoke kraške planote, zato so močni celinski vplivi.
- Prehodonost med sredozemskimi in celinskimi vplivi se kaže po vetrovih; v zimskem času je pogosta burja. Ob stiku z ravnino ob Soči poteka narodnostna meja med večinoma italijanskim prebivalstvom na ravnini in slovenskim na kraški planoti. Kras ima pomemben prometni položaj na poti proti Trstu in Kopru, zato tod tečeta železnica in avtocesta.

Legenda:

- območje Krasa

Opomba: meja Krasa je prilagojena merilu karte

Literatura: Kranjc, A. (urednik), 1999: KRAS. Pokrajine - življenje - ljudje - str. 10, založba ZRC, Ljubljana

Izdajal: Franjo Drobe - IZRK ZRC SAZU Postojna, maj 2006

Kamnine, površje in vode

- Kras je planota, saj prevladuje obsežno uravnano površje, dvignjeno med sosednje pokrajine. V predkraški dobi so čez pokrajino tekle reke, izdolble obsežna podolja in odstranile neprepustne kamnine. Med kamninami prevladuje kredni apnenec. Kemično raztapljanje apnenca pospešuje razmeroma velika količina padavin.
- Skoraj po sredi pokrajine se v podolžni, dinarski smeri od Divače do Doberdobskega jezera vleče pomemben tektonski prelom in ob njem podolje, vzporedno z njim, le bolj severno pa poteka še prelom ob katerem je svojo dolino izoblikovala reka Raša, na kar opozarja njen premočrtni potek.

- Kraški procesi so bili odločilni za nastanek številnih površinskih in podzemeljskih pojavov. Med najpomembnejše sodijo vrtače in kraške jame. Najbolj znan je slikovit splet Škocjanskih jam, ki so uvrščene v seznam Unescove svetovne dediščine.
- Na Krasu skoraj ni površinskih voda. Predvsem na pobočjih iz manj čistega apnenca pa so ponekod grape, po katerih ob večjem deževju teče hudourniška voda. V posebnih okoliščinah se je obdržala na površju Raša.
- Ker je izvirov na Krasu malo, je vodna oskrba temeljila na zbiranju padavinske vode (ohranjeni številni vodnjaki). Ohranjene so številne lokve, kjer so se z vodo oskrbovali ljudje.

Podnebje

- Kras sodi k submediteranski Sloveniji. Noben mesec ni klimatsko sušen, pač pa sušo pospešujejo prepustna kraška tla. Najvišje dnevne temperature poleti presegajo tiste ob morju, ponoči in pozimi pa se ozračje ohladi in srednje mesečne temperature padejo pod 0 stopinj celzija.
- Padavin je na Krasu v primerjavi s sosedstvom veliko. Padavine so prek leta dokaj enakomerno porazdeljene z viškom v jesenskih mesecih, kar kaže na vpliv morja. Drugi višek pa je na prehodu med pomladjo in poletjem, kar kaže na vpliv celine.
- Zima je razmeroma suha, še bolj suho pa je pozno poletje, avgust.

Prst in rastje

- Na Krasu prevladujejo prsti, ki so se razvile na netopnem ostanku v preteklosti. Prevladuje raztopljen apnenec in dolomit. Na apnencu se je razvila bolj kislina in peščena prst, ki ji domačini pravijo kremenica, na čistejših apnencih pa ilovka.
- Na Krasu prevladuje gozdna združba črnega gabra. Ta pokriva kraške planote v nadmorski višini med 300m in 700m, na prisojeh tudi višje: od kraških pašnikov do kamenišč. Tu uspeva tudi kostanj. Gre za primorsko različico kostanja, ki je navezan na ilovnata kraška tla. Posebno mesto med drevesnimi vrstami imajo umetni nasadi črnega bora.

Prebivalstvo in naselja

- V železni dobi je bil Kras ena najbolj gosto obljudenih pokrajin na slovenskem in od tedaj se je ohranila vrsta krajevnih imen, tudi pokrajinsko ime za Kras. Gospodarstvo se je v tem obdobju že krepko naslonilo na krčenje gozda in urejanje kulturnih jas.
- Majhni zaselki, raztreseni med večjimi kraškimi vasmimi, so posledica najmanjše poselitve.
- Poselitev na Krasu je dokaj enakomerna, razlike med posameznimi območji pa lahko pripišemo različnim naravnim možnostim. Ob popisu leta 1991 je bila gostota prebivalstva 44 ljudi na kvadraten kilometer, kar je krepko pod slovenskim povprečjem.

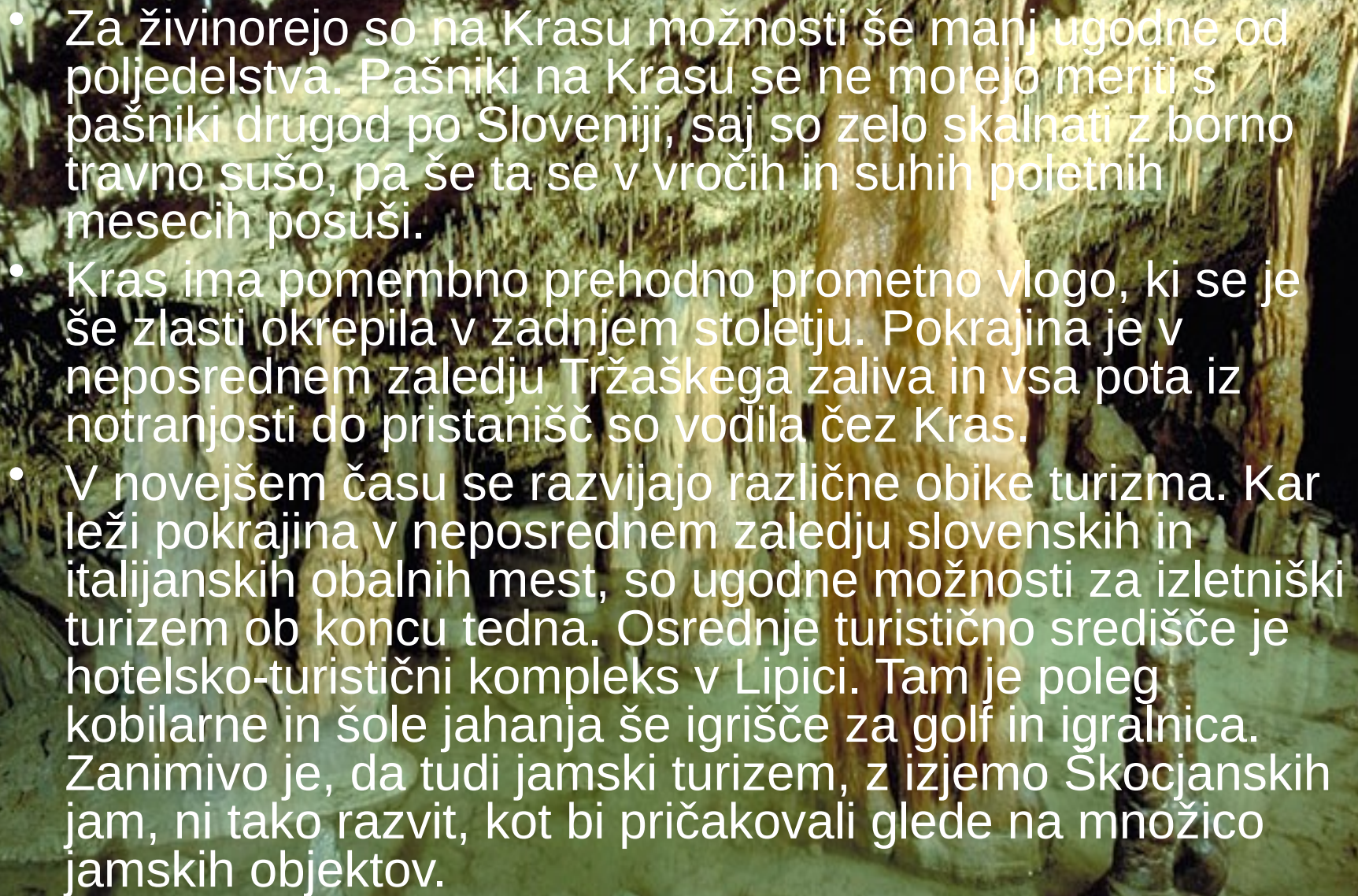
- Na Krasu prevladujejo večje vasi, vendar so takšne s prek sto hišami redke. Naselja so večinoma gručasta z domovi, postavljenimi brez reda tesno skupaj. Domačije imajo običajno dvorišča s sadnim drevjem ali še pogosteje z brajdami ter praviloma vodnjak s strešnico. Sredozemski vpliv je opzen v dokaj velikih zgradbah, prostornih, večinoma enonadstropnih hišah, h katerim je sodil še velik dimnik in zunanje kamnite stopnice.

Gospodarstvo

- Naravne razmere za kmetijstvo niso najboljše. Kraško površje omogoča njive večinoma le na dnu vrtač, po raznovrstnih kraških kotanjah, po suhih dolinah in uravninah. Izjema so območja, kjer je bilo kraške rdeče prsti več, na primer v okolici Dutovelj, Tomaja in Komna. Kraške jerine je malo, vendar je znana po rodovitnosti. Tu uspevajo pridelki, ki so običajni tudi v drugih pokrajinah na slovenskem: žito, koruza, krompir, zelje, repa ipd. Pri sadovnjakih se v sestavi kaže vpliv sosednjih sredozemskih pokrajin, saj so pogoste češnje, breskve, slive in orehi. Pridelava pa je večinoma userjena v samooskrbo. Drugače je z vinogradi, ki sicer po obsegu niso tako sklenjeni kot drugod po Sloveniji, vendar so tu zelo znana območja pridelovanja kraškega terana.

-
- Za živinorejo so na Krasu možnosti še manj ugodne od poljedelstva. Pašniki na Krasu se ne morejo meriti s pašniki drugod po Sloveniji, saj so zelo skalnati z borno travno sušo, pa še ta se v vročih in suhih poletnih mesecih posuši.
 - Kras ima pomembno prehodno prometno vlogo, ki se je še zlasti okrepila v zadnjem stoletju. Pokrajina je v neposrednem zaledju Tržaškega zaliva in vsa pota iz notranjosti do pristanišč so vodila čez Kras.
 - V novejšem času se razvijajo različne oblike turizma. Kar leži pokrajina v neposrednem zaledju slovenskih in italijanskih obalnih mest, so ugodne možnosti za izletniški turizem ob koncu tedna. Osrednje turistično središče je hotelsko-turistični kompleks v Lipici. Tam je poleg kobilarne in šole jahanja še igrišče za golf in igralnica. Zanimivo je, da tudi jamski turizem, z izjemo Skocjanskih jam, ni tako razvit, kot bi pričakovali glede na množico jamskih objektov.

The End

?

